

*Н.М.Мартиненко,
м. Харків. Україна*

ГУМАНІТАРНІ ТА ЦІННІСНІ АСПЕКТИ ОСВІТИ

Сьогодні нагальною потребою розвитку освіти є її гуманізація, яка полягає в переорієнтації ціннісних настанов, нормативних регуляторів, цілей та завдань навчально-виховного процесу. Основою освіти мають бути інтереси кожної людини, особи. Така орієнтація вимагає створення необхідних передумов для розвитку усіх творчих здібностей студентів: гармонійний розвиток їх інтелектуальних, професійних, естетичних і моральних якостей. Отже, задача вищої школи – готувати не просто фахівця у вузькій галузі, а особистість, здатну діяти у різних напрямках, яка приймає рішення з політичних, моральних, естетичних та інших питань. Пріоритетним завданням вищої школи на даному етапі розвитку України, є формування еліти суспільства, творчої меншості, здатної очолити прогресивний розвиток країни. Наше завдання – сприяти формуванню особистості не тільки фахівця, а й повноправного громадянина, що усвідомлює своє місце в ієрархії суспільства, широко обізнаного у різних галузях політичного та соціально-культурного життя. Нації не можуть існувати без національної самосвідомості, без тієї національної ідеї, яку генерує, підтримує і живить саме інтелігенція. А зараз проблема інтелігенції має нове наповнення: в добу поширення комп'ютерних технологій особливе значення набуває інтелектуалізм, евристика, знаходження певних духовних цінностей.

Ще у давні часи Платон запропонував ідею ідеальної держави, де правління мало здійснюватись аристократами духу – філософами. Та не тільки в політиці, а й у будь-якій області людської діяльності – в науці, культурі, бізнесі – існують певні групи людей, які в силу своїх природних здібностей та наполегливої праці демонструють видатні якості та стають провідними взірцями у своїй галузі. Такі особистості своїми досягненнями та ідеями здатні згуртувати навколо себе маси і вести їх за собою. Ось тут і виникає питання: куди поведе за собою маси та чи інша еліта? Слід враховувати, що не всяка еліта дійсно веде до прогресу і проблема, на наш погляд, полягає у першу чергу в тому, на яких засадах виховувати, вирощувати еліти українського суспільства. Адже еліта, як генеруюча і провідна сила, конче потрібна Україні в усіх сферах діяльності і на всіх напрямках розвитку: у політиці, в науці, культурі і та інших.

Необхідними якостями еліти повинні бути високий рівень освіченості, уміння генерувати ідеї і бачити перспективи та наслідки їх розвитку і впровадження, але є ще одна дуже важлива річ – еліті імперативно повинна бути притаманна інтелігентність. Інтелігенція та інтелігентність – споріднені поняття, але якщо перше характеризує певну соціальну верству у суспільстві, то друге – спосіб життя, сприйняття світу і його проблем, що виражається у

небайдужості до чужого горя, апріорній доброзичливості, намаганні служити принципам добра і справедливості, гуманізму.

Якщо інтелігентність має бути імперативною рисою політичної еліти, то основним критерієм її діяльності повинно стати благо людини, і всі рішення влади, всі її дії повинні мати єдиний намір: як це служить людям, народу України. Адже, що може бути вище за благо народу України, забезпечення йому умов для гідного життя, праці, всебічного відпочинку? Тоді б кожен відповідальний політик і кожен свідомий громадянин, перефразовуючи вислів відомого політика, кожного ранку мав би себе спитати, що я сьогодні повинен зробити для втілення національної ідеї, а ввечері оцінити цю свою роботу.

Інтелігентність рідко дається людині від Бога, її основи, як правило, закладаються у сім'ї, в школі, та понад усе, на наше глибоке переконання, вона повинна виховуватись у вищій школі. Інтелігентність має формуватись у процесі виховання, невід'ємної складової частини освіти на усіх рівнях. Особлива, навіть провідна роль тут, безумовно, належить гуманітарним, суспільствознавчим наукам. Саме тому, "вилучення" з навчальних програм фундаментальних суспільних наук є ударом по вихованню інтелігентності майбутньої еліти України. Яким би чином не змінювалася парадигма вищої освіти, до яких би процесів ми не приєднувалися – процес професійної підготовки фахівців у вузах має бути одночасно і процесом виховання громадянськості, елітарності та інтелігентності. Найважливішим завданням сучасних університетів є формування високоморальних інтелектуалів і підготовка високоосвічених універсальних фахівців, вчених-раціоналістів, які генерують нові, проривні ідеї, – національної еліти.

Майбутнє людства не тільки технічна чи наукова проблема, це, перш за все етична проблема. Необхідно істотно підвищити рівень моралі та духовності суспільства, щоб спрямувати майбутній технічний прогрес у благотворне для усіх людей русло. Якщо ж цього не зробити, гіпертрофований розвиток техніки призведе до соціального варварства або взагалі до тотального розпаду і загибелі людства. Дуже важливо розпочати процес зведення в єдине ціле сотень різноманітних спеціалізацій, щоб дати можливість майбутнім фахівцям скласти загальну картину світу. Важливим кроком на цьому шляху є постійна адаптація теоретичних знань гуманітарних наук до реалій повсякденного життя. Було б доцільно залучати до виховання майбутніх еліт істинно духовних людей. На жаль, такі аристократи духу досить часто не прагнуть в жодну з еліт саме через відчуття марності там свого перебування. Проте, саме істинно духовні люди могли б допомогти підростаючому поколінню усвідомити одну важливу річ – людина має нести відповідальність за свої думки. Треба істотно змінити якість мислення молоді людини, основним завданням якої має бути не стільки пристосування до реалій суспільного життя, а прагнення до найповнішої самореалізації, творчого пошуку, та віддавання усього найвищого, найліпшого на що здатен. На освіту в цілому, і вищу, зокрема, покладається велика відповідальність за формування майбутнього демократичного

суспільства. Та формування всебічно розвиненої, духовно багаті особистості не відбувається автоматично. Воно потребує великих зусиль на реалізацію творчого потенціалу кожного студента, для пробудження його морально-духовного удосконалення, розуміння своєї причетності і відповідальності за долю країни, за життя суспільства і своє особисте. Такий підхід у навчальному процесі повинен бути притаманним всім навчальним дисциплінам, та над усе – суспільно-гуманітарним. І у цьому плані на першому місці стоїть завдання формування у студентів свідомості як сукупності знань, поглядів, оцінок суспільного життя та формування особистого ставлення до нього.

Цілком зрозуміло, що відсутність прогресивної позиції зорієнтованої на всебічний розвиток людини, у людей, які за своєю освітою і родом занять належать до інтелігенції, може зробити їх діяльність шкідливою для суспільства. І такий перебіг подій цілком ймовірний в умовах глибокого соціального розшарування в Україні, коли вищими цінностями стають гроші, багатство, матеріальна зверхність, а не освіченість, культура, служіння людям. Тому завдання вузівської інтелігенції полягає в тому, щоб навчити студентську молодь визначатися зі своїм місцем і роллю у суспільних процесах державотворення та створення соціально-економічних умов розвитку суспільства, формувати цілісне уявлення про життєву стратегію і орієнтацію у соціопросторі, в якому вона знаходиться.

Інтелігентність у вихованців може сформувати тільки інтелігентний педагог. Але ж і для інтелігентності викладача потрібні певні соціально-політичні умови: підвищений соціальний статус у суспільстві, який би не тільки декларувала, а й підтверджувала влада, можливість безперервного підвищення свого професійного рівня та культурного збагачення, реальна оцінка праці і визнання заслуг перед суспільством, створення нормальних умов праці, відпочинку і підтримання здоров'я. Взірцем інтелігентності для викладача є інтелігентність влади. Інтелігентність, як порозуміння і сприйняття проблем суспільства, діяльність на благо людей без оглядки на особисті дивіденди, повинна стати основним законом влади на всіх рівнях. Тоді і люди зрозуміють, що ця влада народна, вона інтелігентна, вона є дійсно елітою, найкращою, найпередовішою частиною суспільства, на неї треба рівнятися. А педагоги всіх рівнів від школи до вузу зможуть із щирим серцем пропагувати інтелігентність – невідкладну складову демократизації українського суспільства.

Реформування суспільства, політичної і економічної систем, що відбулися в Україні не могли не позначитися на чи не найбільш вразливій верстві – інтелігенції. Чимала частина інтелігенції виїхала за кордон в пошуках кращої долі назавжди, або для роботи за контрактом практично без перспективи повернення в Україну. Ще частина – перетворилась в найманих робітників в організаціях і на підприємствах нових форм власності, де ринкові умови диктують нові правила поведінки, формують новий менталітет. Ці групи інтелігенції чудово адаптувалися до нових умов і

являють собою зразок успішності і затребуваності. Їх працею будується нова економічна система країни – матеріальна основа розвитку суспільства.

Але більша частина інтелігенції, яка працює в галузях бюджетної сфери (освіта, медицина, культура) з великими труднощами адаптується до нових умов. І це відбувається, значною мірою через те, що економічні перетворення, зростання конфліктних зіткнень різних культур, у тому числі на релігійному підґрунті, зміна систем цінностей привели до втрати цією частиною інтелігенції аксіологічних орієнтирів, індивідуального самоствердження, перехід на нижчі сходинки соціальної піраміди, причому не тільки за матеріальним статком, а і за відношенням до неї суспільства. Виявилось, що цей острівець інтелекту, моральності, гуманності, гідності й доброти непотрібний у нинішньому суспільстві. Таке становище може призвести до втрати національної ідентичності, нашого національного менталітету і самобутності, нашої неповторності. Такого перебігу подій ніяк допускати не можна. Необхідно об'єднати і спрямувати зусилля української інтелігенції на відродження всього того кращого, що характеризувало її ще з середини ХІХ століття: гуманізм, вірність ідеалам, нестримний пошук нового.